

УДК 331.5:331.55
JEL J21, J23, J40, J69, C30

О. П. Мульська

кандидат економічних наук, науковий співробітник
відділу проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього
НАН України», м. Львів
e-mail: oliochka.mulaska@gmail.com
ID ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1666-3971>

БАЛАНСУВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ ПІДВИЩЕНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Обґрунтовано, що ринок праці є складною інтегрованою системою з великою кількістю суб'єктів господарювання та посередників, а також соціально-економічними процесами, неоднозначними поточними завданнями, великими обсягами інформації та постійно зростаючою кількістю зв'язків між контрагентами ринку. Визначено, що баланс між попитом і пропозицією на ринку праці можливий завдяки реалізації стратегічного партнерства між державою, роботодавцями та установами системи професійної освіти, враховуючи соціально-економічні фактори впливу (заробітну плату, безробіття та міграцію). Показано, що аналіз зайнятості, а також структурні характеристики ринку праці необхідно розглядати у контексті прямих і зворотних зв'язків з основними макроекономічними і демографічними процесами. Доведено, що зростання номінальної та реальної заробітної плати сприятиме збільшенню рівня балансування ринку праці в умовах підвищеної міграційної активності і позитивно впливатиме на рівень життя населення.

Ключові слова: економічно активне населення, ринок праці, рівень балансування, дисбаланс ринку праці, вакантний попит, поточна пропозиція, міграційна активність.

Mulaska O. BALANCING THE LABOUR MARKET IN CONDITIONS OF GROWING MIGRATION ACTIVITY OF THE POPULATION

The article deals with the labour market model in conditions of high migration activity of the population in Ukraine on the basis of the method of system dynamics. The author suggests a hypothesis that labour migration is determined by the level of wages in the donor country, the level of employment and unemployment, the number of current jobs and vacancies. The assumption is grounded on the basis of the obtained results of the multifactor economic-mathematical model. The article proves that statistics on the labour market in Ukraine are not complete and reliable, and experts' opinions about the necessary conditions for balancing aggregate demand and supply vary. Given the low competitiveness of the domestic economy, the low level of wages, unemployment, shadow employment and the general impoverishment of Ukrainians, an open European labour market creates new incentives and conditions for job search abroad - conditions for outflow of workers from Ukraine. In addition, the crisis socio-economic situation, the increase in the number of refugees from Ukraine as a result of the annexation of the Crimea and military actions in the East of Ukraine create a high probability of an explosion of migration in our country. The author's analysis of the functioning of the national labour market in recent years gives grounds for asserting its ineffectiveness, namely: reduction of the level of economic activity and the level of employment of the population, increase of unemployment, imbalance between demand for labour and its offer, decrease of the load of registered unemployed on one free workplace, due to high rates of labour migration, lower real wages. The article argues that the urgent problems concerning the migration of the population of Ukraine are to increase the economic activity of the population; preventing the growth of unemployment, limiting the scope of labour under the pressure of the financial and economic crisis; ensuring the correspondence between the supply and demand of the workforce. The solution of this problem requires the formation of a well-balanced state policy taking into account the regional specificity of the trends of labour migration, including increasing the competitiveness of the labour force, ensuring a high level of employment, social protection, wages and incomes, and their approach to similar parameters of economically developed countries of the world. Thus, the solution of issues related to the migration of the population is a prerequisite for the implementation of an effective public employment policy.

Keywords: economically active population, labour market, level of balancing, labour market imbalance, vacant demand, current supply, migration activity.

Постановка проблеми. Структурні зрушення, що відбуваються в економіці України на сучасному етапі, призводять до суттєвих негативних змін на ринку праці. Вони полягають у зростанні масштабів загального і довготривалого безробіття та, як наслідок, неефективного використання трудового потенціалу населення, зменшення кількості економічно активного населення як у країні загалом, так і в окремих регіонах. Проблема запровадження активних заходів механізму попередження

довготривалого безробіття набуває особливої актуальності в умовах, коли в Україні склалася вкрай складна і напружена ситуація щодо зрівноваження попиту та пропозиції на ринку праці. Відсутність реальних перспектив щодо зменшення трудової міграції та створення нових робочих місць веде до ще більшого дисбалансу національного ринку праці.

Обсяги трудової міграції в Україні зростають з кожним роком, а після запровадження безвізового режиму і відкриття окремими державами-членами ЄС

внутрішніх ринків праці для іноземних працівників в Україні з'явилися нові можливості на міжнародному ринку праці. Так, найбільша кількість робочої сили емігрувала до Польщі, Німеччини, Італії та Іспанії, де обсяги заробітної плати та рівень соціального забезпечення значно вищі, ніж в Україні. Процеси міграції впливають на національний ринок праці: з одного боку, еміграція зменшує безробіття у країні, а з іншого – викликає дефіцит робочої сили окремих професій і тим самим суттєво впливає на рівень заробітної плати. Ці процеси спостерігаються вже декілька десятиліть, тому дослідження балансування ринку праці в Україні в умовах посиленої міграційної активності населення є особливо актуальним.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми зайнятості, збільшення рівня безробіття, регулювання ринку праці у період посилення міграційних процесів супроводжуються підвищеною науковою активністю. Так, концептуальні та теоретико-методологічні засади вирішення зазначених проблем відображені у працях як зарубіжних науковців (А. Даунс (Downes, A.), Е. Елгард (Elgard, E.), Р. Ехренберг (Ehrenberg, R.), Р. Сміт (Smith, R.), П. Бір (Beer, P.), Т. Скілс (Skils, T.), Дж. Сейтхожина (Seitkhozina, J.), Т. Шіл (Schil, T.)), так і вітчизняних (Е. М. Лібанова, В. В. Дружиніна, І. Ф. Гнибіденко, А. М. Колот). Проблеми зайнятості та міграції у регіональному аспекті досліджують представники львівської школи регіоналістики, а саме: У. Я. Садова, Л. К. Семів, Н. І. Андрусишин, М. А. Козоріз, С. Л. Шульц, О. О. Левицька, М. М. Біль.

Дослідження цієї проблематики не мають чіткої конструкції щодо механізмів забезпечення рівноваги на ринку праці. Такі науковці, як П. Бір і Т. Шіл дотримуються ліберального підходу до цієї проблеми [1]. А. Даунс підкреслює, що активне втручання у процеси встановлення рівноваги між попитом і пропозицією є виправданим лише для ринків праці з низьким рівнем конкуренції [2]. В. В. Дружиніна наголошує на необхідності пріоритетного принципу забезпечення рівноваги для регіональних і місцевих ринків праці. На її думку, баланс на ринку праці найбільше впливає на ефективність і продуктивність працівників [3]. Дж. Сейтхожина визнає важливість рівноваги у період, коли відбувається значний ріст ринку праці, приділяє особливу увагу балансуванню у частині забезпечення гендерної та вікової рівності, а не професійної кваліфікації [4].

Метою статті є дослідження впливу міграційної активності населення на рівень балансування ринку праці в Україні, використовуючи метод системної динаміки¹.

Основні результати дослідження. Пріоритетними соціально-економічними параметрами, що впливають на суспільний розвиток і конкурентоспроможність національної економіки, є стан ринку праці. З одного боку, ринок праці – це елемент економічної системи, від якого залежать вектор і темпи макроекономічної динаміки країни, а з

іншого – ринок опосередковує вплив макроекономічної політики та розвитку на добробут населення та стан багатьох соціальних процесів [5, с. 31]. Науковці львівської школи регіоналістики зазначають, що ринок праці – це система, в якій органічно взаємодіють ринок робочої сили та ринок робочих місць [6, с. 22]. Тому варто стверджувати, що основними категоріями, що характеризують ефективність функціонування ринку праці, є: економічно активне населення, економічно неактивне населення, безробітні та зайняті. Економічні суб'єкти на ринку праці приймають рішення з метою оптимізації власної вигоди. Споживач товарів і послуг пропонує свої навички та вміння для виконання певних видів робіт (пропозиція ринку праці), а виробник володіє необхідними факторами виробництва (включаючи працю), сплачує певну ціну, що і формує попит на ринку праці.

Коли сукупна пропозиція робочої сили індивідуальних споживачів дорівнює попиту на ринку праці за умови зіставлення цінностей двох сторін, відбувається встановлення рівноваги (умова балансування). Залежно від періоду та структури ринку (моносонія або монополія) умови балансування та форма встановлення може відрізнитися. Але важливо те, що рівноваги на ринку праці важко досягнути, більш природним є стан постійного дисбалансу.

Аналізуючи ринок праці з точки зору кон'юнктури, необхідно зазначити, що суб'єкти, які відповідають за попит, демонструють перевагу. Це не є відмінною рисою ринку праці, оскільки в сучасній ринковій економіці присутнє вище, відоме як споживчий ринок: споживач (попит на ринку) здійснює вибір продукції, що пропонується багатьма постачальниками (пропозиція). Тому досягнення рівноваги на такому ринку вимагає коригування, в основному структури та динаміки пропозиції. Своєю чергою, як найважливіша детермінанта ринок праці визначається факторами, що на нього впливають: виплати та невиплати заробітної плати, кількість людей з певною кваліфікацією, переваги неформальної зайнятості та неекономічні детермінанти економічної діяльності. Крім того, факторами, що впливають на пропозицію, можуть бути, зокрема, заходи політики на ринку праці, такі як розмір і тривалість наданої допомоги по безробіттю [7, с. 59].

Серед інструментів, що впливають на пропозицію на ринку праці, особливе місце займають ті заходи, які викликають збільшення кількості та якості робочої сили. Це спричиняє більш повне використання наявних ресурсів країни, зниження рівня безробіття та зростання зайнятості. Зменшення невідповідності між попитом і пропозицією на ринку праці може заохочувати населення здобувати вищу кваліфікацію, займатися самоосвітою, наслідком чого є підтримка і реалізація державою концепції навчання протягом усього життя. Бажаним результатом такої діяльності є збільшення кількості економічно активного населення високої кваліфікації, які є цінним активом на конкурентному ринку праці сьогодні.

¹ Метод системної динаміки дозволяє оцінювати багаточисленні причинно-наслідкові зв'язки, у т.ч. і зворотні.

Принагідно вкажемо, що факторами впливу на сукупний і вакантний попит є заробітна плата та продуктивність праці, пов'язана з технічним прогресом і непрямим попитом на продукти, які є результатом наданої праці [7, с. 84].

В Україні існує тенденція до скорочення кількості зайнятого населення. За період 2010-2016 рр. спостерігається поступове зменшення економічно активного населення в умовах підвищеного рівня зовнішньої міграції населення, що обумовлено більш високим рівнем оплати праці та соціальної захищеності на ринку праці за кордоном, а також воєнно-політичною ситуацією в Україні. Так, кількість зайнятого населення віком 15-70 років у І півріччі 2017 р., порівняно з І півріччям 2016 р., зменшилась на 118,4 тис. осіб (або на 0,7%) і становила 16,1 млн осіб, з яких у працездатному віці – 15,4 млн осіб. Рівень зайнятості населення віком 15-70 років за зазначений період зменшився з 56,2% до 56,0%, а населення працездатного віку збільшився з 64,0% до 64,2%.

Найвищий рівень цього показника спостерігався серед осіб віком 30-49 років, а найнижчий – у молоді віком 15-24 років та осіб віком 60-70 років. Скорочення рівня зайнятості у 2017 р., порівняно з відповідним періодом минулого року, відбулося серед населення віком 25-49 років і віком 60-70 років. Зростання цього показника спостерігалось серед осіб віком 15-24 роки (на 1,4 в. п.) та 50-59 років (на 0,8 в. п.).

Кількість безробітних (за методологією МОП) віком 15-70 років у І півріччі 2017 р., порівняно з відповідним періодом 2016 р., збільшилась на 18,2 тис. осіб (або 1,1%) і становила 1,7 млн осіб. Серед безробітних дві третини склали мешканці міських поселень (1,1 млн осіб), решту – сільські жителі. Збільшення кількості безробітного населення віком 15-70 років відбулося за рахунок осіб працездатного віку (на 19,2 тис. осіб, або на 1,1%). Із загальної кількості безробітних 1,4 млн осіб (81,7%) раніше працювали, а інші 0,3 млн осіб шукали роботу вперше та не мали досвіду роботи. Серед останніх переважала молодь, яка не була працевлаштована після закінчення навчальних закладів. Зокрема, серед таких безробітних у І півріччі 2017 р. частка осіб віком 15-24 роки складала 76,5%, віком 25-29 років – 21,8%. Більш як дві третини безробітних шукали роботу самостійно (69,1%), а решта зверталася за допомогою до Державної служби зайнятості.

Така ситуація пов'язана із закриттям великої кількості промислових підприємств, внаслідок анексії АР Крим і проведення бойових дій на території Донецької та Луганської областей. Також гостро постає питання внутрішнього міграційного руху населення, що призводить до додаткового навантаження на ринок праці окремих регіонів України.

За даними Державної служби статистики України, кількість вільних робочих місць (вакантних посад), заявлених роботодавцями, на кінець червня 2017 р. становила 66,5 тис., що на 63,0% більше, ніж на кінець червня 2016 р. Із загальної кількості вакансій кожна четверта була в переробній промисловості,

кожна шоста – в оптовій і роздрібній торгівлі; ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів, кожна десята – у транспорті, складському господарстві, поштової і кур'єрській діяльності.

Наявність структурної диспропорції між попитом на робочу силу та її пропозицією є фактором, що обмежує як можливості працевлаштування безробітних, так і задоволення потреб роботодавців у працівниках.

Навантаження зареєстрованих безробітних на 10 вільних робочих місць (вакантних посад) загалом по країні зменшилось з 95 осіб на кінець червня 2016 р. до 50 осіб на кінець червня 2017 р.

Погіршення співвідношення між пропозицією робочої сили та попитом на неї відбулося за всіма групами професій, водночас найбільш гострою є ситуація за професіями та спеціальностями, що не потребують високого рівня професійної підготовки та кваліфікації працівників. Так, серед технічних службовців на одне вільне робоче місце претендувало 12 осіб, серед працівників сфери торгівлі та послуг – 13 осіб, серед представників найпростіших професій та тих, що не мали профпідготовки – 14 осіб, серед робітників сільського та лісового господарства, риборозведення та рибальства – 53 особи. Для порівняння, серед кваліфікованих робітників і фахівців налічувалося шість претендентів на одну вакансію, а серед професіоналів – п'ять осіб. Структурні невідповідності між попитом на робочу силу та її пропозицією загострюються в розрізі окремих професій і спеціальностей. Найбільш актуальною є проблема незбалансованості за кваліфікаційним рівнем, оскільки значна частина незайнятих громадян не влаштовує роботодавців через особливі вимоги до рівня кваліфікації та досвіду роботи².

Наголосимо, що на ринку праці України нині спостерігається кількісний дисбаланс, який поглиблюється низькими якісними характеристиками значної кількості вільних робочих місць, зокрема низьким рівнем заробітної плати. Серед вакансій, заявлених роботодавцями у 2016 р., понад 30% мають рівень запропонованої заробітної плати, що відповідає прожитковому мінімуму, і лише у 8% вакансій заробітна плата була вищою за середньостатистичну. При цьому низький рівень заробітної плати пропонується як висококваліфікованим представникам робітничих професій, так і фахівцям у галузі медицини, освіти, програмного забезпечення, економіки, юриспруденції тощо [8, с. 61-62].

На основі аналізу сукупного попиту та пропозиції за 2003-2017 рр. можна оцінити рівень його збалансованості³ (рис. 1). Дослідження показали, що на ринку праці в Україні баланс відсутній, оскільки значення рівня збалансованості за період 2003-

² Висновки зроблені на основі офіційних статистичних даних Державної служби статистики України.

³ Рівень балансування визначався як співвідношення сукупного попиту (зайняті та вакантні робочі місця) до сукупної пропозиції (економічно активне населення).

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

2017 рр. коливався у межах 90,77-97,56%. За таких умов частина економічно активного населення не може знайти роботу, спостерігається доволі високий рівень безробіття.

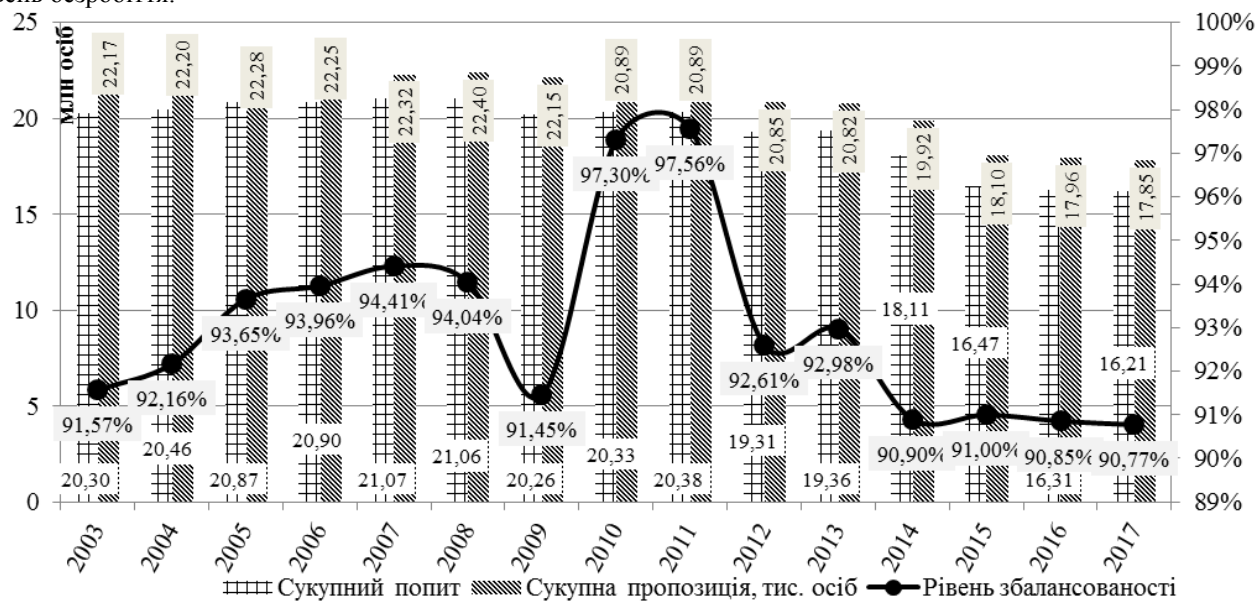

Рис. 1. Рівень збалансованості ринку праці України за 2003-2017 рр.

Розраховано та побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України.

Побудований індекс балансування комплексно показує ситуацію на ринку праці в Україні. За сприяння Державної служби зайнятості у I півріччі 2017 р. було працевлаштовано 232,4 тис. осіб, а у I півріччі 2016 р. – 236,2 тис. осіб. Серед зареєстрованих безробітних, працевлаштованих у зазначеному періоді, 43,9% становили жінки, 34,8% – молодь віком до 35 років. Упродовж I півріччя 2017 р. більше двох третин (70,3%) зареєстрованих безробітних отримали роботу на підприємствах сільського, лісового та рибного господарств, переробної промисловості, а також оптової та роздрібною торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів. Частка працевлаштованих осіб, порівняно з I півріччям 2016 р., збільшилася на 3,0 в. п. і у I півріччі 2017 р. становила 30,2% громадян, які у Державній службі зайнятості мали статус безробітного.

Нами висунута гіпотеза, що трудова міграція в основному визначається рівнем заробітної плати в країні, рівнем зайнятості та безробіття, кількістю робочих (ємність ринку праці) і вакантних місць, однак міграція не може нівелювати дисбаланс на ринку праці. Для підтвердження застосуємо методику Ex-Post аналізу, яка дає можливість на основі порівняння двох величин (середньостатистична заробітна плата, дол./год. та обсяги зовнішньої міграції, тис. осіб) у довготривалому часовому ряді демонструвати ситуацію на ринку праці в Україні (рис. 2). Варто додати, що представлені результати підтверджують висновки, що у періоди зниження заробітної плати у країні-донора обсяги міграції зростають, однак устанавлення балансу на ринку праці не спостерігається.

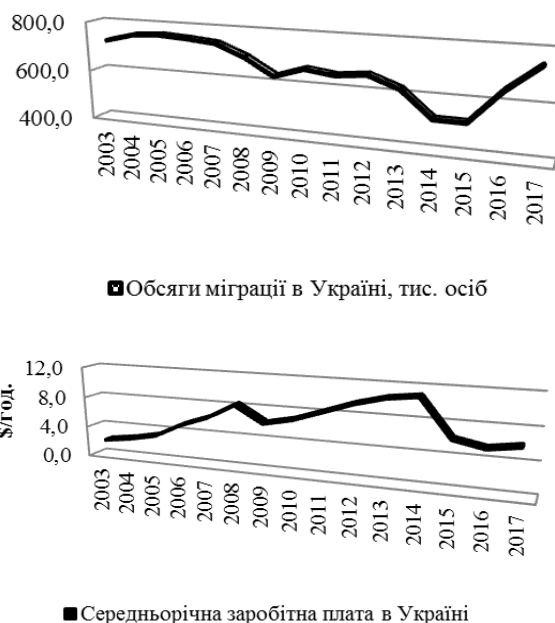

Рис. 2. Результати Ex-Post аналізу ринку праці в Україні за 2003-2017 рр.

Побудовано автором.

Наведені аргументи свідчать про важливість розрахунку окремого індексу балансування ринку праці, який враховував би обсяги зовнішньої міграції (рис. 3). Так, за рахунок великої кількості мігрантів зменшується обсяг сукупної пропозиції на ринку, тому, теоретично, рівень балансування мав би збільшуватися. Однак отримані результати є протилежними. Лише у період 2010-2011 рр. на ринку праці сукупний попит був значно вищим за пропозицію. Це пояснюється стабільною соціально-

економічною ситуацією у країні, зростанням ВРП на одну особу, збільшенням середньостатистичної заробітної плати та соціальних виплат. У період економічної та політичної нестабільності в Україні міграційна активність населення зростає, але балансу

на ринку праці не спостерігається. Для розуміння причин цієї ситуації необхідно здійснити факторний аналіз впливу на рівень збалансованості ринку праці, який враховує міграцію населення.

Рис. 2. Інтерпретація ситуації на ринку праці з врахуванням рівня міграційної активності за 2003-2017 рр.
Побудовано автором.

На сукупну пропозицію ринку праці впливають фактори, пов'язані з особливостями регіону або країни загалом, соціальною структурою населення, демографічною, міграційною, освітньою та фінансовою складовою. Факторами впливу на сукупний попит є політико-правові, економічні,

інноваційно-інвестиційні, соціальні й екологічні чинники. Вихідні дані для оцінювання взаємозв'язку і взаємовпливу чинників, що формують і впливають на сукупний попит та сукупну пропозицію на ринку праці за 2003-2017 рр., наведено у табл. 1.

Таблиця 1
Логарифмовані дані оцінювання взаємовпливу соціально-економічних чинників, сукупного попиту та сукупної пропозиції на ринку праці України за 2003-2017 рр.

Рік	Сукупний попит	Сукупна пропозиція	Рівень збалансованості	Частка зайнятого населення у віці 15-70 років	Рівень безробіття усього населення у віці 15-70 років	Вакантні посади	Навантаження на одну вакансію	Рівень прийому працівників	Рівень вибуття працівників	Середньооблікова кількість штатних працівників	Рівень штатних працівників, які перебували в умовах вимушеної неповної зайнятості	Частка працівників, зайнятих на роботах зі шкідливими умовами праці	Індекс реальної заробітної плати	Середньомісячна номінальна заробітна плата
2003	0,491	0,773	-0,661	-1,685	-0,071	1,276	-0,229	-0,314	-1,195	0,859	-0,594	-0,713	0,920	-1,022
2004	0,581	0,792	-0,390	-1,099	0,353	1,152	-0,385	-0,375	-1,478	0,882	-0,471	-0,570	1,034	-0,987
2005	0,808	0,838	0,292	-0,586	1,838	0,717	-0,541	-0,284	-0,805	0,905	-0,373	-0,428	0,988	-0,986
2006	0,827	0,817	0,430	-0,366	0,778	1,090	-0,697	0,390	0,116	0,882	-0,766	-0,642	0,836	-0,856
2007	0,924	0,863	0,638	0,000	-0,495	0,655	-0,852	0,941	0,399	1,021	-0,913	-0,856	0,312	-0,695
2008	0,918	0,908	0,471	0,659	-0,707	-0,526	1,019	0,512	1,072	1,090	0,290	-1,212	-0,402	-0,454
2009	0,466	0,761	-0,714	0,440	1,202	-1,086	1,331	-1,385	-0,451	0,328	2,622	-0,856	-1,458	-0,394
2010	0,506	0,014	1,959	1,026	-0,283	-0,402	-0,229	-0,590	-0,593	0,305	1,591	-0,570	-0,091	-0,224
2011	0,537	0,013	2,079	1,246	-0,495	-0,651	-0,229	0,298	-0,026	0,005	0,511	-0,071	-0,197	-0,036
2012	-0,066	-0,012	-0,186	1,319	-0,919	-0,588	0,083	-0,620	-0,132	-0,134	0,290	0,071	0,388	0,171
2013	-0,037	-0,027	-0,018	1,612	-1,767	-1,148	1,175	-0,314	-0,239	-0,596	-0,029	0,214	-0,007	0,302
2014	-0,740	-0,565	-0,966	-0,952	1,414	-1,210	1,954	-1,232	-0,487	-0,896	0,093	0,713	-1,215	0,409
2015	-1,660	-1,648	-0,921	-0,806	0,565	-0,899	0,395	-0,284	0,435	-1,358	-0,275	0,998	-2,272	0,834
2016	-1,748	-1,733	-0,988	-0,513	-0,495	-0,091	-1,164	0,482	0,789	-1,566	-0,962	1,782	0,076	1,400
2017	-1,807	-1,793	-1,025	-0,293	-0,919	1,711	-1,632	2,777	2,596	-1,727	-1,011	2,139	1,087	2,537

Розраховано автором у програмі Statistica 7 на основі даних Державної служби статистики України.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

За допомогою тесту Гренджера опрацьовано взаємозв'язок чинників і кон'юнктури ринку праці, а саме сукупних попиту та пропозиції. Результати аналізу свідчать, що всі чинники, які мають тісний

зв'язок з рівнем балансування, мають функцію прямої залежності. Результати дослідження представлено у табл. 2.

Таблиця 2

Взаємовплив кон'юнктури ринку праці на рівень його збалансованості (тест Гренджера)*

Гіпотеза	Лаги		
	1	2	3
$EMPL_t$ не впливає на $BALANCE_t$	3,458 (0,096*)	5,303 (0,058*)	2,180 (0,453)
$BALANCE_t$ не впливає на $EMPL_t$	3,648 (0,089*)	9,754 (0,019**)	10,79 (0,219)
$BALANCE_t$ не впливає на $VACDEM_t$	0,301 (0,594)	0,466 (0,644)	3,052 (0,131)
$VACDEM_t$ не впливає на $BALANCE_t$	1,786 (0,208)	0,900 (0,444)	1,641 (0,293)
$BALANCE_t$ не впливає на $UNEMPL_t$	0,327 (0,579)	1,289 (0,327)	1,492 (0,324)
$UNEMPL_t$ не впливає на $BALANCE_t$	3,208 (0,100*)	3,244 (0,093*)	1,956 (0,239)

* Примітка: для аналізу використані річні дані, де $BALANCE_t$ - рівень збалансованості; $EMPL_t$ - частка зайнятого населення у віці 15-70 років; $VACDEM_t$ - вакантний попит; $UNEMPL_t$ - рівень безробіття усього населення у віці 15-70 років.

Побудовано автором.

Тісний зв'язок результуючого показника визначається коефіцієнтом стійкості зв'язку. Тільки за наявності стійкої залежності можна здійснити нормативні розрахунки.

На підставі емпіричних результатів можна зробити висновок, що частка зайнятого населення у віці 15-70 років впливає на рівень збалансованості (це простежується у двох лагах зі статистичною значущістю на рівні 10%). Крім того, рівень збалансованості впливає на частку зайнятого населення у віці 15-70 років (з різною статистичною значущістю на рівні 5-10%). Це пов'язано з тим, що зайняте населення формує сукупну пропозицію, яка в основному і визначає умови для балансування ринку праці.

Також помітна відсутність суттєвого впливу рівня збалансованості на вакантний попит. Рівень збалансованості не має суттєвого впливу на рівень безробіття (населення у віці 15-70 років), при цьому

рівень безробіття впливає на збалансованість (у двох лагах з різною статистичною значущістю на рівні 10%). Передусім це пояснюється тим, що безробітне населення за сучасних умов є потенційними мігрантами, вони зменшують чисельність сукупної пропозиції, але водночас збільшують дисбаланс на ринку праці.

Для зазначених чинників можна розрахувати множинне лінійне рівняння прямої залежності (1), що дасть змогу обчислити частинний вплив кожного чинника на результативну ознаку (рівень балансування ринку праці, враховуючи міграцію населення). Залежність рівня балансування від інших соціально-економічних факторів визначено за допомогою методу найменших квадратів з інструментальними змінними (2SLS), який враховує можливість взаємної причинності між залежними змінними.

$$BAL = a_0 + a_1BAL_{t-1} + a_2AVER_t + a_3LOAD_t + a_4RECEP_t + a_5UNEMPL_t + a_6WAGE_t \quad (1)$$

Усі значення факторів і результативної ознаки зведені до однорідного ряду (стандартизовано) та «очищені» від сезонності, що дає можливість для отримання високих оцінок достовірності побудованої моделі. У запропонованій економіко-математичній моделі скориговане значення коефіцієнта детермінації

(adj. R^2) становить 0,98729, а коефіцієнти статистики Дарбіна-Ватсона (DW) перебувають у допустимих межах, не виявляючи автокореляції залишків.

Економіко-математична модель матиме такий вигляд:

$$BAL_t = -0,942 \quad -0,979 \quad +0,047 \quad -0,009 \quad -0,029 \quad -0,049 \quad -0,027 \quad (2) \\ (-12,706^*) \quad -29,96 \quad (4,080^*) \quad (-3,078^{**}) \quad (-2,565^*) \quad (-2,849) \quad -3,490 \\ adj.R^2 = 0,98 \quad DW -1,9$$

При зростанні середньооблікової кількості штатних працівників індекс збалансованості зростає, а зменшення навантаження на одну вакансію спричиняє зменшення рівня збалансованості. Таким

чином, можна стверджувати, що поточна пропозиція на ринку праці завжди буде причиною дисбалансу між сукупним попитом і пропозицією.

Зменшення прийому працівників обмежує індекс збалансування, зменшення безробіття та заробітної плати не сприяє зростанню рівня індексу збалансованості. Так, спостерігається така ситуація, що за зростання середньооблікової кількості штатних працівників індекс збалансованості зростає на 0,47%, а за зменшення навантаження на одну вакансію на 1% – зменшиться на 0,009%. Так, за зменшення рівня прийому працівників на 1% рівень балансування зменшиться на 0,029%; за зменшення безробіття та заробітної плати на 1% індекс збалансованості зменшиться відповідно на 0,48% і 0,027%.

Зростання сукупного попиту відображає перспективний розвиток економіки країни і, відповідно, вдосконалення структури робочих місць чи збільшення їх кількості. Такі зміни будуть відбуватися за рахунок стійкого розвитку діяльності підприємств, які створюють нові робочі місця, зростання продуктивності праці, подолання технологічного відставання та створення гідних умов праці за рахунок збільшення прямих інвестицій в економіку України. На зростання сукупної пропозиції будуть впливати покращення демографічної ситуації, а також мінімізація негативних наслідків міграції, збільшення середньостатистичної заробітної плати та скорочення плинності висококваліфікованих кадрів.

Наголосимо, що значний вплив на ринок праці в країні має високий рівень трудової міграції як працівників робітничої сфери, так і працівників з високою кваліфікацією. Тому її регулювання стає вирішальним фактором для балансування ринку праці, а відтак і соціально-економічного розвитку України.

Висновки. Представлені у статті результати та розроблена модель показують, що окремі соціально-економічні категорії (зайнятість, безробіття та заробітна плата) у національній економіці можуть впливати на економічний розвиток у країні, на який суттєвий вплив здійснюють також відкриті ринки праці інших держав. Збільшення заробітної плати не повною мірою регулює умови балансування попиту та пропозиції на ринку праці. Різниця у розмірі середньої заробітної плати в Україні та країнах-членах ЄС детермінує збільшення міграції населення. Зменшення кількості економічно активного населення призводить до зменшення безробіття, що є першопричиною збільшення заробітної плати тільки у довготерміновому часовому періоді та зменшення обсягів трудової міграції.

Список використаних джерел

1. The labour market triangle. Employment Protection, Unemployment Compensation and Activation in Europe. Washington: Edward Elgar Pub., 2010. 238 p.
2. Downes A. Labour markets in small developing states. NY, 2008. 146 p.
3. Дружиніна В. В. Принципи формування механізму збалансованості місцевого ринку праці.

Актуальні проблеми економіки. 2013. № 4(142). С. 202-208.

4. Seitkhozina J. A. Gender asymmetry at the labor market in the Republic of Kazakhstan. *Актуальні проблеми економіки.* 2014. № 1. С. 368-375.

5. Федунчик Л. Г. Ринок праці в Україні: проблеми та напрями їх вирішення. *Ринок праці та зайнятість населення.* 2016. № 2. С. 31-34.

6. Садова У., Семів Л. Регіональні ринки праці: аналіз та прогноз. Львів, 2000. 264 с.

7. Ehrenberg R. G., Smith R. S. *Modern Labor Economics. Theory and Public Policy.* New York: Prentice Hall, 2012. 682 p.

8. Зойдзе Д. Р. Сучасний ринок праці: вивільнення найманих працівників як чинник структурної невідповідності між попитом та пропозицією. *Проблеми економіки.* 2016. № 2. С. 59-65.

References

1. The labour market triangle. Employment Protection, Unemployment Compensation and Activation in Europe (2010). Washington: Edward Elgar Pub.

2. Downes, A. (2008). Labour markets in small developing states. NY.

3. Druzhynina, V. V. (2013). Pryntsyepy formuvannya mekhanizmu zbalansovanosti mistsevoho rynku pratsi [Formation principles for the mechanism of the local labour market balancing]. *Aktual'ni problemy ekonomiky – Actual Problems of Economics*, 4(142), 202-208. [in Ukrainian].

4. Seitkhozina, J. A. (2014). Gender asymmetry at the labor market in the Republic of Kazakhstan. *Aktual'ni problemy ekonomiky – Actual Problems of Economics*, 1, 368-375. [in Ukrainian].

5. Fedunchyk, L. H. (2016). Rynok pratsi v Ukraini: problemy ta napryamy yikh vyrishennya [Labor market in Ukraine: problems and directions for their solution]. *Rynok pratsi ta zaynyatist' naseleння – Labor market and population employment*, 2, 31-34. [in Ukrainian].

6. Sadova, U., & Semiv, L. (2000). *Rehional'ni rynky pratsi: analiz ta prohnoz [Regional labor markets: analysis and forecast]*. Lviv: Institute of Regional Research of NAS of Ukraine. [in Ukrainian].

7. Ehrenberg, R. G., & Smith, R. S. (2012). *Modern Labor Economics. Theory and Public Policy.* New York: Prentice Hall.

8. Zoidze, D. R. (2016). Suchasnyy rynek pratsi: vyvil'nennya naymanykh pratsivnykiv yak chynnyk strukturnoyi nevidpovidnosti mizh popytom ta propozytsiyeyu [Contemporary labor market: release of employees as a factor of structural mismatch between demand and supply]. *Problemy ekonomiky – The problems of economy*, 2, 59-65. [in Ukrainian].

Надійшло 01.03.2019 р.